

Разом з XV ст. закінчується перший етап «заміщення» Києва. Упродовж наступного століття московські ідеологи намагаються дивитися «крізь» київську давнину, хоча про Київ згадує автор «Казанской истории» (1564–1565 pp.). Причому, робить він це за тим самим принципом «оволодіння спадщиною»: Москва відтепер стала «Києвом», а старий Київ перестав ним бути. «Десакралізація» Києва як «смерть спадкодавця» – підмурак для піднесення Москви, власне, підстава для оволодіння спадщиною.

У XVII ст. Москва знову звертається до «київської спадщини», причому, не без допомоги українських інтелектуалів. У «Синописі» (1674) закріплено концепцію двох частин Русі – Великої й Малої, колись єдиних, згодом розділених, а тепер знову об'єднаних разом в єдиному православному царстві. «Синопис» закріплював у свідомості українців нове становище їхньої батьківщини як «Малої Русі» у складі православного світу, який на той час уже був локалізований у кордонах Московщини. Твір доводив, що ґрунтом для перебування малоросіян у складі Московської держави є спільне з великоросами киево-руське минуле.

Історична концепція автора «Синопису» надала Московському царству, яке поступово набувало імперського характеру, не тільки ідеологічне обґрунтування політичних кроків, але й сприяло закріпленню у російській самосвідомості тих рис, які й сьогодні залишаються домінуючими. Зокрема, це стосується включення Малоросії (як Україну почали називати у 1670-х – 1680-х pp.) до широкого «общерусского контекста». Росія як територія нащадків Рюрика, обіймала Московщину та Малоросію як землі, населені єдиним «православним славено-російським народом». Відтак, Київ визнавався молодшим партнером Москви, який мав велике минуле, але його сьогодення та майбутнє пов'язані виключно з Москвою.

Для авторів петровської та післяпетровської доби релігійні аргументи уже були нецікавими та й непотрібними. Політична складова історичного наративу вийшла на перше місце. «История государства Российского» М. Карамзіна починається з «київського періоду» (Київ), переходить до північно-східних земель (Володимир-на-Клязьмі, Москва), а звідти – до Санкт-Петербургу. Хоча й з модифікаціями, але цілком сприймають карамзінську схему історичного наративу М. Устрялов та М. Погодін. А включення кістяка цього наративу до творів С. Соловйова та В. Ключевського робить його канонічним й зумовлює усі наступні «Історії Росії» включно із сьогоднішніми.

Такий стан речей дозволив М. Присьолкову писати, що «цікава доля випала цій політичній конструкції володимирського звідчика 1177 р. у наступні часи. Її, звичайно, беззаперечно засвоюють володимирське й ростовське літописання XII та XIII ст.; вона після загибелі Києва й переїзду митрополії з Києва на північ лягає в основу загальноруського літописання митрополічної кафедри XV ст.; вона, звичайно, перейшла до загальноруського великокняжого літописання Москви XV та XVI ст. З подивом бачимо, що схему цю було сприйнято як основу вченої побудови ходи російської історії...» [3, с. 118].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адрианова-Перетц В. П. *Областные летописные своды XI – начала XIII века* / В. П. Адрианова-Перетц, В. Л. Комарович // *История русской литературы: В 10 тт. Т. I. Литература XI – начала XIII века.* / АН СССР. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1941. – С. 298-314.
2. *Полное собрание русских летописей, изданное по высочайшему повелению Археографическою комиссиею. Т. 7. Ч. VII. Летопись по Воскресенскому списку* – СПб. : Тип. Эдуарда Праца, 1856. – X, 345, 2 с.
3. Приселков М. Д. *История русского летописания XI – XV вв.* // М. Д. Приселков. [Предисл., примеч. Я. С. Лурье] – СПб. : Дмитрий Буланин : Petropolis, 1996. – 325 с.
4. Шабульдо Ф. М. *Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского* / Ф. М. Шабульдо; АН УССР, Ин-т истории. – К. : Наукова думка, 1987 – 181, [2] с.
5. Pelenski J. *The Contest for the Legacy of Kievan Rus'*. Boulder: East European Monographs, No. 337 / Jaroslaw Pelenski. – N. Y. : Columbia University Press, 1998. – XXIII, 325 p.

Никитченко О. Е.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ ЕСХАТОЛОГІЇ

В тезисах рассматривается антропологическая составляющая одного из конвергентных процессов современной религиозной жизни – «актуализация эсхатологии».

З 2001 року науково-дослідний центр «Компаративістських досліджень релігії» філософського факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова сформулював як своє головне завдання дослідження сучасних тенденцій в релігійному житті світу. Аналіз цих тенденцій дозволив сформулювати загальну концепцію та вжити відповідну термінологію для подальшого виокремлення та визначення конкретних трендів у релігійному розвої (та їх антропологічних вимірів) сьогодення під назвою «Конвергентні процеси у релігійному житті другої половини XX – початку XXI сторіччя». Саме поняття «конвергентні процеси в релігійному житті другої половини XX сторіччя» для широкого наукового загалу ми почали вживати ще з середини останнього десятиріччя століття, що вже минуло з метою теоретичного виокремлення сучасних тенденцій на тлі сталих характеристик релігійного феномену, що й досі впливають на його відтворення у суспільстві, але здавна вивчаються на науковому рівні і вже позначенні в широкому філософському дискурсі.

За роки, що минули, зміст визначених тенденцій не змінився, хоча постійно відбуваються деякі зміни в їх значенні, чи то в тому, яке місце вони займають у повсякденні релігійного життя. Кожен з цих конвергентних процесів відіграє особливу роль у відтворенні сучасної релігійної сфери суспільного буття, тому прискрипливо аналізуючи один з них, ми маємо повсякчас відчувати його зв'язок з іншими. У цьому сенсі ми розглядаємо й «актуалізацію есхатології», та її антропологічні виміри.

Зрозуміло, що усі ці конвергентні процеси не є породженням лише, чи саме релігійного життя, бо тільки в теоретичному сенсі його можна вивести за межі усього загалу форм розвою сучасного суспільства. По-перше, тому що абсолютна більшість населення планети ідентифікує себе як прихильники тієї, чи іншої релігії. Отже віруюча людина, принаймні за кількістю, є головним

суб'єктом історії. По-друге, ці тенденції, що ми досліджуємо саме у релігійному житті, є, безумовно, відповіддю на «виклики» (за А. Тойнбі) суспільного розвитку в цілому.

Сам термін «конвергенція» (від лат. *convergentio, convergo* – сходжусь, наближаюсь), вперше у релігієзнавстві було вжито німецьким вченим Генріхом Фріком в його праці «Порівняльне релігієзнавство» (1928 р.). Прагнучи до зближення термінології природознавчих і суспільствознавчих наук, за традицією, започаткованою ще Д.Ф. Шлеймахером, він застосував цей термін у тому значенні в якому він вже використовувався насамперед в біології, де це поняття характеризує процес виникнення рис подібності в будові і функціях у далеких за походженням організмів внаслідок їхнього пристосування до однакових умов існування. Г. Фрік використав цей термін для позначення паралельних, схожих процесів у різних релігіях, й у цьому значенні «конвергенція» тримається у вжитку і у сучасних дослідників релігійних явищ.

У повоєнні роки ХХ ст., цей термін у релігійному середовищі став вживатися і для позначення констатації «зближення релігій». Це дозволяє семантика цього слова в романо-германському мовному обігу, що в свою чергу значно збагачує його сучасний релігієзнавчий зміст. В такому другому, поширеному значенні «конвергенція» охоплює і такі тенденції в релігійному житті, які сформувалися, чи стали більш наочними саме у другій половині ХХ ст. як то: а) співробітництво релігій (на рівні організацій, громад, вірних) в різних галузях соціальної діяльності; б) потяг до об'єднання різних деномінацій в єдину традицію; в) тенденцію до утворення єдиної світової релігії і т. ін.

Тому «конвергентними процесами» у сучасному розумінні цього терміну можна вважати як ті, що притаманні більш ніж одній релігії, так і ті, що свідчать про тенденції зближення соціальних, доктринальних і організаційних позицій між двома, чи багатьма релігіями. Треба зауважити, що все, що відомо про наявність загального в релігії, те що дозволяє дослідникові аргументувати, що мова іде саме про релігійні явища, продовжує дискутуватись і констатуватись і у наші часи. У тезах йдеться лише про ті процеси, які сформувались, чи найбільш актуалізувались за останні десятиріччя. Це перш за все: *акселерація, актуалізація есхатології, актуалізація соціальних концепцій, американізація, вельтізація, віртуалізація, глобалізація, діалог, єкуменічний рух, егосинтонізація, екзотерізація, зростання інклюзівізму, консюмерізм, модернізм і постмодернізм, нові релігії, паксізація, приватизація, сучасний релігійний плюралізм, раціоналізація культових дій, ревівалізм, секуляризація, синкретизм, сцієнтизм, уніфікація екстеріоризації, толерантність, фемінізація, фундаменталізм, харизматизація.*

У тезах ми згадуємо лише деякі з них, які мають безпосереднє відношення до теми, що розглядається поза особливих їх характеристики. Але до початку вживання цих понять, зауважимо, що хоча усі названі процеси мають самодостатній зміст, вони, по-перше, усією своєю сукупністю підтверджують наявність саме конвергенції у релігійному житті цієї доби, по-друге, стимулюють один одного, по-третє, мають позитивний або негативний вплив на інші.

Тези доповіді, що пропонується, почнемо з :

- визначення «актуалізації есхатології» як такого конвергентного процесу, що має змістом посилення і поширення у сучасному релігійному середовищі та поза ним почуттів, настроїв, що базуються як на сталих так і на нових поглядах, пов'язаних з очікуванням наближення кінця людства та існуючого Всесвіту і індивідуальною смертю людини, та її потойбічним життям.

Подальші тези характеризують напрямки нашого дослідження, ті виокремлені особливості актуалізації есхатології:

- загально соціальні, економічні, історичні, психологічні, культурні передумови й коріння відтворення есхатологічних почуттів та настроїв (економічні кризи, соціальні струси, історичні особливості, негативні емоції, розчарування, належність до визначених в есхатологічних очікуваннях культур тощо);
- загальні риси іудео-християнського виміру есхатологічних очікувань: пророцтва Танаху, новозавітні одкровення;
- традиції есхатологічних передбачень в історії християнства (від періоду «актуальної есхатології» первісного християнства, середньовічних пророцтв до початку діяльності адвентистів сьомого дня, та свідків Єгови);
- загальне поширення передбачень, ясновідіння у сучасному релігійному житті (цивілізаційний вимір);
- розповсюдження мілітаристських настроїв наприкінці ХХ століття;
- використання катрен Нострадамуса для витлумачення сучасних подій у всьому світі;
- формування серед новітніх релігій так званих "doomsday cults";
- нові пророцтва та пророки (їх акселерація);
- витлумачення сучасних артефактів з есхатологічної точки зору;
- відкриття нових засобів витлумачення традиційних святих письмен та інших авторитетних текстів в сучасному есхатологічному баченні;
- зміна уявлень про потойбічний світ;
- особливості розпоширення в Україні сучасних есхатологічних уявлень взагалі, та у релігійному середовищі зокрема (Чорнобиль, штрихкоди, ідентифікаційні номери, релігійні конфлікти тощо);
- поліморфізм сучасної есхатології: проблеми класифікації: а) архаїчні, сучасні, фьючерсні; б) космологічні, солярні тощо;
- наукова прогностика, футурологія, мегатренди в ХХІ ст.;
- поліхронізм у сучасному релігійному просторі;
- пророцтва на актуальне майбутнє (серед яких очікування грудня 2012 р. за «календарем майя» й зростання апокаліптичних настроїв у зв'язку з подіями на Близькому Сході та Японії, планета Нібіру);
- релігійне витлумачення сучасного соціального буття скрізь призму есхатологізації (ознаки (знамення) кінця світу: фізичні, технологічні, астрофізичні, геофізичні, екологічні, біологічні, економічні, кримінологічні, психіатричні, психологічні, христологічні, космологічні, філософські, еkleзіастичні, історичні, політичні, психичні – (за [White John W. – WW – III Signs of the impending Battle of Armageddon - 1977]);
- «баналізація», «вульгаризація», «дадаізація», «профанація» есхатології як антропологічні реакції сучасної людини на «актуалізацію есхатології».
- філософський вимір актуалізації есхатології як конвергентного процесу в релігійному житті другої половини ХХ століття: амбівалентність сучасного світосприйняття «кінця світу» - жодне попереднє пророцтво Армагедону не здійснилося, але очікування

поширюються, раціоналізація есхатологічних очікувань; постмодернізація есхатологічного дискурсу; рос поширення «есхатопофігізму»; консюмерізація; віртуалізація; вельтізація та інші конвергентні процеси у релігійному житті сучасного світу та розповсюдження сучасних уявлень про його кінець.

Жанр тез дозволяє лише нагадати зміст конвергентних процесів, що розглядалися. Але вже з наведеного, на мій погляд, зрозуміло, що йдеться про достатньо виражену компакту систему аналізу тенденцій сучасного релігійного життя. А це, в свою чергу, дозволяє покращити аналіз такого складного соціального феномену як релігія, як на рівні поодиноких, виокремлених релігійних інституцій, так і в дусі компаративістських досліджень релігії в даному випадку сучасних есхатологічних уявлень людства.

УДК 1: [001. 8 + 37.013.73]

Новіцька Т.В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИРОДОЗНАВСТВА, ЯК ОСВІТНЬОГО ПРОЕКТУ

Анализируется состояние современных научных исследований и их влияние на общество. Определяется роль человека в процессе познания, подчеркивается ее место в ходе становления современной науки. Исследуется место человека в образовательной деятельности. Подчеркивается определяющая роль образования в процессе формирования мировоззрения личности.

Вступ. Актуальними сьогодні стають питання трансформаційних змін в системі освіти України. Сучасні зміни в ній спричинені низкою соціокультурних та політико-економічних обставин.

«Як відомо, освіта (рос. – “образование”; англ. – “education”; нім. – “bildung”; грецьк. – “paideia”) – це суспільний процес (діяльність, інституція) розвитку і саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом, втіленим у знаннях, вміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу» [3, с. 8].

«Принциповим, при цьому, є положення про те, що означений процес має *суспільний характер*, тобто здійснюється в суспільстві, суспільним чином, і за суспільно визначеними стандартами. Якби індивідуальні форми не набував він в тому чи іншому історично конкретному типі культури чи субкультури, врешті-решт саме суспільство визначає його сутність і спрямованість, пріоритети і цінності, мету і спосіб організації» [3, с. 9].

Аналіз публікацій та досліджень. Освіта є предметом дослідження багатьох творів відомих учених у різні часи. Так, педагогічне знання Давньої Греції представлено в роботах Сократа, Аристотеля, Платона та багатьох інших. Питання щодо теорій навчання і виховання постає у центрі уваги таких видатних мислителів як Ф. Вольтер, Гельвецій, Ж.-Ж. Руссо, Д. Локк,

Я. Коменський, К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський.

В свою чергу, у сучасній вітчизняній літературі про роль освітньо-виховного процесу пишуть В.Андрущенко, М. Култаєва, Г. Волинка,

В. Бех, С. Клепко, І. Предборська та інші.

Особливе місце в сучасній системі вищої освіти, займають природознавчі дисципліни: фізика, хімія, біологія, що існують у безпосередній взаємодії з математикою. Ці ж дисципліни є провідними для становлення сьогоденної науки, оскільки саме вони є основою для проведення експериментальних досліджень в медицині, аграрній, космічній, інженерній та інших сферах. Отож, природознавча освіта і наука неперервно пов'язані між собою. Освіта дає підґрунтя для формування наукової гіпотези, а також готує спеціалістів, які в генерують ідеї, що у подальшому стають основою експерименту, дослідів, наукового відкриття.

Говорячи про сучасну науку, можна помітити те, що вона зіткана з протиріч. Хіба не парадокс, що мить торжества науки над природою співпадає з початком її кризи. Безсумнівим прикладом цього є створення і застосування атомної зброї, що призвело до руйнування і знищення всього суцього; екологічна проблема, яка виникла з прагнення людини стати володарем природи. Підтвердження цих думок можемо бачити в творах багатьох вчених. Саме про це зазначає французький математик Анрі Пуанкаре у своїй роботі «Про науку»: «Бажати, щоб наука охоплювала природу, означало б змусити ціле увійти до складу своєї частини» [2, с. 19].

Винна в цьому не тільки сама наука, скільки цілі, які перед нею ставилися, а також ті, хто використовує науку задля свого блага.

Враховуючи все вище сказане, можемо констатувати, що наука не існує сама по собі. Вона існує в тісній взаємодії з людиною.

Звичайно, не можна не врахувати вагоме значення наукових досягнень для суспільства. Адже, це і винаходи ліків проти смертельних хвороб, і маса сучасного обладнання, що забезпечує функціонування тепло-, енергомереж та багато іншого. Та все ж виникає питання: чи ставлячи собі за мету, зробити нове відкриття, науковець, завжди знає, які наслідки буде мати по завершенню? Чи усвідомлює він відповідальність за свої дії? Хіба може наука дати відповіді на всі питання? Наука вирішує певні проблеми і дає відповіді лише на окремі питання, які підтверджуються експериментом. І в багатьох випадках за пошук абсолютної істини доводиться «розплачуватися досить дорогою ціною». В наукових дослідженнях ми ніколи не можемо бути певними, що досягли істини. Те, що ми звикли приймати за «наукове знання», найчастіше являє собою інформацію, що є справедлива для однієї гіпотези і протирічить іншій.

Останнім часом все частіше доводиться стикатися з критикою аналітичної спрямованості науки. В історії науки таку її рису визначали як фундаментальну, і оцінювалася вона здебільшого позитивно, хоча відомо й інші її оцінки. Аналітичну спрямованість науки Гете критикували, Монтень та інші письменники, вчені, філософи. З аналітичного розчленування Універсуму починається наука.

«В областях, які найбільш доступні аналітичному розчленуванню, як, наприклад, фізика, наука досягає найбільшого успіху, і ці області стають ніби еталонами знання. Мрією Т. Гоббса було звести всі науки до фізики, а Ф. Бекон називав фізику «матір'ю наук».